
Pavle Antonijević

Crveni krst u Novom Pazaru od 1976. do 1987. godine: delatnost organizacije u socijalizmu i uticaj ideologije na rad

U radu se analizira rad opštinske organizacije Crvenog krsta u Novom Pazaru u periodu od 1976. do 1987. godine. Sagledana je delatnost organizacije sa ciljem da se prikaže njena uloga u unapređivanju socijalne i zdravstvene zaštite stanovnika opštine Novi Pazar, koja je bila jedna od najnerazvijenijih u zemlji. Rad se bavi i mestom Crvenog krsta u socijalizmu, njegovoj ulozi u jačanju zdravstvene prosvetnosti i širenju ideja solidarnosti. Cilj istraživanja je da ispita da li se delatnost organizacije odvijala samostalno, poštujući princip osnovnih organizacija kao glavnih inicijatora akcija, kako je proklamovano u statutu, ili se delatnost odvijala pod uticajem republičke organizacije, kao i političkih faktora u opštini. Analizirana je veza Crvenog krsta sa društveno-političkim organizacijama u opštini i njihovo interesovanje za učešće u akcijama u organizaciji Crvenog krsta. Istraživanje se zasniva na neobjavljenoj građi Istorijskog arhiva „Ras” u Novom Pazaru, fond „Opštinski odbor Crvenog krsta opštine Novi Pazar – Novi Pazar”. Rezultati su pokazali da je Crveni krst bio pod jakim uticajem političkih činilaca u opštini i da je svoju aktivnost usklađivao sa njima, uključivanjem ideoloških elemenata u sprovođenju humanitarnih akcija. Ideje socijalističkog humanizma i solidarnosti nisu u zamišljenoj meri približene lokalnom stanovništvu, koje je bilo sklonije propagiranju partijskih i Narodnooslobodilačkih tekovina, vezanih za jugoslovenski slučaj.

Uvod

Rad opštinske organizacije Crvenog krsta u Novom Pazaru, obnovljen je za vreme Drugog svetskog rata. Privremeni pravilnik Društva Crvenog krsta za Sandžak donet je 1944. godine, a njegov cilj je bio da definiše ovlašćenja i uređenje organizacije (AVNOS, Pravilnik 1). Organizacija je podeljena na zemaljski odbor, sreske i opštinske odbore (OO). OO Crvenog krsta opštine Novi Pazar je osnovan januara 1945, odlukom SO Novi Pazar (SONP, 597, Preporuka 1). Svoj dalji razvoj, Crveni krst u Novom Pazaru

Pavle Antonijević (1998), Leposavić, 24. Novembra 6, učenik 4. razreda Srednje škole „Nikola Tesla” u Leposaviću

MENTOR: Ljubomir Miladinović, Crveni krst Srbije, Beograd

uskaladio je sa Zakonom o Jugoslovenskom Crvenom krstu i drugim odredbama, donetim posle Drugog svetskog rata, a to je nastavio da radi i u narednom periodu (ZOJCK). Kako se teritorijalna organizacija u SR Srbiji menjala, u skladu sa tim su se menjala i teritorijalna ovlašćenja i nadležnost Opštinske organizacije Crvenog krsta u Novom Pazaru.

Brojne promene u zemlji sredinom 1970-ih godina, koje su rezultirale donošenjem Zakona o Crvenom krstu Jugoslavije, odrazile su se na rad Opštinske organizacije Crvenog krsta u Novom Pazaru. U vezi sa tim, donesen je novi Statut na sednici Skupštine Opštinske organizacije 18. januara 1976. godine (OOCK, K1, Zapisnik 1). Ovo je bila prva sednica sazvana po delegatskom sistemu, koji je uveden novim ustavom iz 1974. godine (Petranović 1988: 422). Tako se Crveni krst u Novom Pazaru, koji je bio jedna od kulturno i ekonomski manje razvijenih opština u Srbiji, našao pred novim prilikama u zemlji, koje su uslovile njegovu delatnost. U opštini je došlo do osnivanja Samoupravnih interesnih zajednica za socijalnu i zdravstvenu zaštitu, a Crveni krst se povezao sa njima. Kako su se neke nadležnosti i programi podudarali, Crveni krst je morao da uskladi svoje programe i planove sa novonastalom situacijom. Opštinska organizacija je isticala i značaj mesne zajednice kao „baze socijalističkog društva”, pa se sada u programima i planovima insistiralo na značaju intenzivnijeg uključivanja osnovnih organizacija u rad.

Istraživanje obuhvata period od 1976. godine, kada je došlo do brojnih društveno-političkih promena u socijalističkoj Jugoslaviji, a što se reflektovalo i na unutrašnju organizaciju Crvenog krsta, do 1987. godine, kada je održana Osmo sednica CK Saveza komunista Srbije, koja je označila uvod u političku krizu u zemlji. Tada dolazi i do ostalih naglih promena u zemlji, pa postaje teško posmatrati rad organizacije Crvenog krsta u socijalističkim okvirima, koji gube pređašnju formu.

Crveni krst je uzet kao tema istraživanja jer se želi pokazati kako je jedna humanitarna organizacija, koja je karakteristična za različite političke sisteme, obavljala svoju delatnost u socijalizmu i to na primeru opštinskog nivoa. Cilj istraživanja je da odgovori na nekoliko pitanja. Prvo, u kojoj meri je uloga Opštinske organizacije Crvenog krsta u Novom Pazaru bila značajna za unapređivanje nivoa zdravstvene prosvetljenosti stanovništva u opštini. S druge strane je pitanje uticaja ideologije na rad organizacije, i uloga Crvenog krsta u promovisanju socijalizma u opštini. Istraživanje se bavi i aktivnošću osnovnih organizacija (pri mesnim zajednicama, radnim organizacijama i školama) i njihovom vezom sa opštinskom organizacijom. Razmotreno je pitanje samostalnosti rada Crvenog krsta u odnosu na političke organizacije u opštini, odnosno da li se Crveni krst vodio instrukcijama iz političkih organizacija. Uzet je period koji je zahvatio događaje pre i posle Titove smrti, pa je ispitana razlika u delatnosti između sedamdesetih i osamdesetih godina. Posmatrana je delatnost usled ekonomske krize u zemlji i učestalost akcija u nepovoljnim finansijskim okolnostima. Pošto je Crveni krst bio masovna organizacija, posebno je bilo važno ispitati značaj Crvenog krsta među omladinom u kontekstu njegove vaspitno-ideološke pozicije.

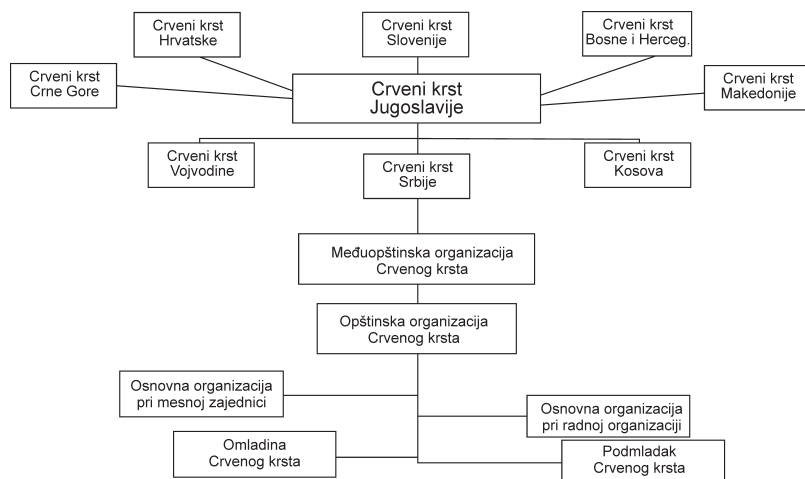
Istraživanje je zasnovano na neobjavljenoj građi Istorijskog arhiva „Ras” u Novom Pazaru, a korišćen je fond „Opštinski odbor Crvenog krsta opštine Novi Pazar” (OOCK). Taj fond je sređen 2001. godine, a sadrži zapisnike sa sednica Skupštine i OO; normativne akte, programe i planove, izveštaje o radu, materijale o dobrovoljnim davaocima krvi; statističke podatke i spiskove i dr. Takođe su korišćeni Službeni glasnici SR Srbije i Službeni listovi SFRJ, kada je reč o zakonima vezanim za Crveni krst Srbije i Crveni krst Jugoslavije.

Zanimljivo za ovu temu jeste to što se niko ranije nije bavio njom. Crveni krst, iz nekog razloga, nije privlačio istraživače. Ozbiljnijih naučnih radova nije bilo, jedino su pisane spomenice na lokalnom nivou i neki radovi funkcionera Crvenog krsta Srbije i Crvenog krsta Jugoslavije, koji nisu posedovali naučni karakter. Pitanjem uticaja ideologije i mesta Crvenog krsta u socijalizmu niko se nije bavio. Za pojašnjenje šireg konteksta korišćeni su Službeni glasnici i Službeni listovi, a obavljen je i intervju sa Ljiljanom Kostić, koja je bila zaposlena kao zapisničar u organizaciji u vreme istraživanog perioda.

Crveni krst u Jugoslaviji

U socijalističkoj Jugoslaviji su se od druge polovine 1960-ih javile unutrašnje protivrečnosti koje su dovele do ponovnog preispitivanja karaktera socijalističkog sistema. Sukob oko dalje federalizacije zemlje, smena Rankovića i studentske demonstracije, postavili su pitanje same suštine socijalističkog uređenja u zemlji. Usledili su nacionalistički i separatistički protesti na Kosovu i u Hrvatskoj (1968. i 1971). U takvoj situaciji partijski teoretičari su tražili rešenje za prevazilaženje političko-ekonomske krize, tj. stvaranje novog koncepta samoupravljanja, koji bi prevazišao unutrašnje sukobe (Petranović 1988: 411). Usledilo je donošenje novog Ustava SFRJ u februaru 1974. godine, a potom i sazivanje Desetog konresa SKJ. Prihvaćen je koncept samoupravljanja zasnovan na udruženom radu, odbačen stari predstavnički sistem i uveden delegatski. Ustavom je bilo predviđeno i konstituisanje mesnih zajednica kao glavnih nosilaca novog koncepta samoupravljanja na teritorijalnom principu. Ovlašćenja republika su bitno proširena, a pokrajine unutar SR Srbije su mogle da ulože veto na odluku Republike. Srbija je podeljena na međupštinske regionalne zajednice, koje su dobile konačni oblik 1975. godine (OOZDDSR).

Sve ove promene jako utiču i na organizaciju Crvenog krsta u Jugoslaviji preko republičkih, pa sve do opštinskih organa. Federalizacija i nova administrativna podela odrazili su se na Crveni krst Srbije, tako što je, kao i druge republičke organizacije Crvenog krsta, imao velika ovlašćenja na teritoriji Republike, a organizovan je na teritorijalnom principu (međupštinske organizacije na nivou međupštinskih regionalnih zajednica, opštinske organizacije na nivou opština i osnovne organizacije na nivou mesnih zajednica, radnih organizacija i škola – vidi sliku 1). Godine 1976. donet je Zakon o položaju i ovlašćenjima Crvenog krsta Jugoslavije (ZOPI-OCKJ). U zakonu su navedeni osnovni zadaci Crvenog krsta Jugoslavije:

Slika 1.
Shema teritorijalne organizovanosti Crvenog krsta u SFRJ nakon 1974. godine

Figure 1.
Scheme of the territorial organization of the Red Cross in SFRY after 1974

učestvovanje u pružanju socijalne pomoći i jačanju zdravstvene zaštite stanovništva, organizovanje akcija pomoći u slučaju vanrednog stanja (elementarna nepogoda ili oružani sukob), poslovi koji proističu iz odredbi Ženevskih konvencija i nekoliko drugih zaduženja. Navedeno je da u vršenju javnih ovlašćenja u skladu sa zakonom Crveni krst saraduje sa samoupravnim interesnim zajednicama (SIZ), organizacijama udruženog rada, civilnom zaštitom, JNA i dr. Neka ranija ovlašćenja Crvenog krsta, posebno koja se tiču socijalne uloge, preneti su ili podeljena sa SIZ-ovima za socijalnu, zdravstvenu i dečiju zaštitu. Ove organizacije su postale jedan od glavnih izvora finansiranja organizacije, dovodeći je tako u blisku vezu sa njima. Pred Crveni krst su postavljeni novi zadaci, koji su od njega tražili manju socijalnu ulogu (pomoć ugroženima), a veću ulogu u zdravstvenom prosvetivanju, kao i jačanju ideja solidarnosti i humanizma. Crveni krst postaje važan element narodne odbrane u zemlji, a novi zadaci se sada tiču kurseva prve pomoći i pripreme stanovništva za vanredne situacije. Konstituisanje mesnih zajednica, kao glavnih nosilaca samoupravljanja na teritorijalnom principu, reflektovalo se na organizaciju. Jedan od glavnih zadataka Crvenog krsta, postao je jačanje uloge i angažovanosti osnovnih organizacija, posebno u mesnim zajednicama (OOCK, K5, Savetovanje 1). Crveni krst je bio mrežna organizacija, a svaka promena u organizaciji na republičkom nivou, reflektovala se sve do osnovnog nivoa organizovanja. Nakon novog zakona, usledilo je donošenje i novog Statuta Crvenog krsta Jugoslavije 1977. godine.

Što se tiče obezbeđivanja sredstava Crvenog krsta na teritoriji Srbije, 1976. godine je donet Zakon o uvođenju doprinosa Crvenom krstu Srbije za vreme Nedelje Crvenog krsta (ZOUĐCKS). Ovaj zakon je zamenjen novim iz 1979. godine, koji je preciznije i šire definisao obezbeđivanje sredstava Crvenog krsta Srbije (ZOVJO), ali je uredio i javna ovlašćenja Crvenog krsta. Time je prestao da važi Zakon o položaju i ovlašćenjima iz 1976. godine. U izvore finansiranja svrstani su: članarina, prilozima, pokloni, sredstva

društveno-političkih organizacija, dobrovoljni prilozi iz akcija, prihodi od igara na sreću, deo od prodatih ulaznica za kulturne, zabavne i sportske manifestacije i posebni prihodi i pogodnosti iz stalnih tradicionalnih manifestacija: Nedelje Crvenog krsta Srbije i Nedelje borbe protiv tuberkuloze.

Unutrašnja organizacija Crvenog krsta doživela je promene nakon uvođenja delegatskog sistema, osnivanja SIZ-ova, uvođenja novih zadataka i donošenja Zakona o udruženom radu (ZOUR). Ove promene su rezultirale donošenjem novih statuta na svim nivoima organizacije Crvenog krsta. Održavanje konferencija i obeležavanja jubileja Crvenog krsta pružili su priliku da Crveni krst ispolji i ideološku poziciju u društvu. U Beogradu je 1975. godine održana Svetska konferencija o miru, čiji je glavni pokrovitelj bio Crveni krst Jugoslavije (OOCK, K4, Pismo 1). Obeležavanje stogodišnjice postojanja Crvenog krsta u Jugoslaviji 1975, stogodišnjice postojanja Crvenog krsta u Srbiji 1976, kao i velikih Titovih jubileja 1977, korišćeno je za veličanje socijalističkog-samoupravnog sistema, kao i tekovina NOB-a, Titove humanitarne inicijative i dr. (OOCK, K4, Uputstvo 1).

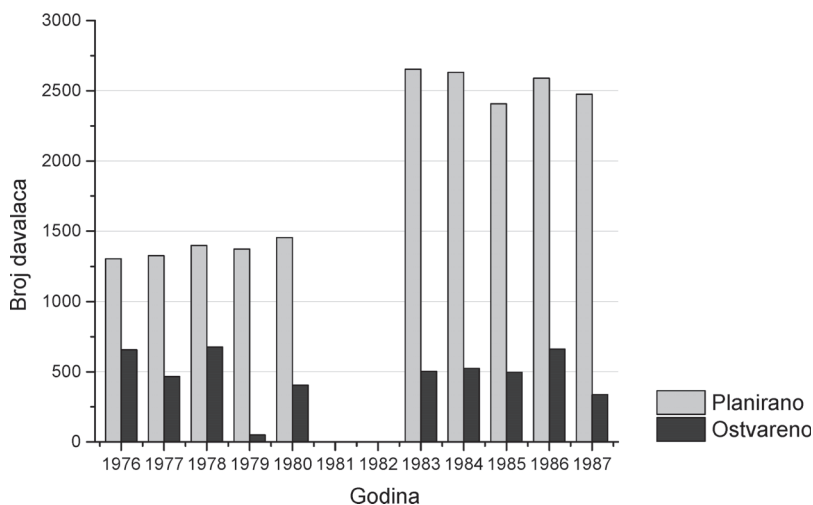
Crveni krst je bio kolektivni član Socijalističkog saveza radnog naroda (SSRN) i Saveza socijalističke omladine (SSO) i na taj način je u svojim aktivnostima bio povezan sa njima. Mrežna organizacija i složeno unutrašnje uređenje nije bilo karakteristično samo za Crveni krst, već za sve društvene organizacije, posebno one socijalističkog karaktera. Usled toga, običan radnik ili član u organizaciji, nalazio se zbunjen pred širokom mrežom administracije (Petranović 1988: 403).

Uloga OO Crvenog krsta u Novom Pazaru u socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti nakon 1976.

Samopravne interesne zajednice su na osnovu Ustava iz 1974. godine preuzele brigu za posebna socijalno-zdravstvena pitanja na opštinskom nivou (za socijalnu zaštitu, za zdravstvenu zaštitu, za dečiju zaštitu i dr.). Sledeći instrukcije Crvenog krsta Srbije, ali i odluke Skupštine opštine Novi Pazar, Opštinska organizacija Crvenog krsta u Novom Pazaru je izmenila svoje planove. Umesto brige o socijalnoj zaštiti, Crveni krst je sada bio više usmeren na širenje zdravstvene prosvetljenosti u opštini. Ipak, ovu promenu je teško prihvatilo lokalno stanovništvo, koje je Crveni krst doživljavalo kao bazu socijalne pomoći, a ostalo je da vlada mišljenje da je član Crvenog krsta onaj koji prima socijalnu pomoć, a ne aktivista u organizaciji. Zato se opštinska organizacija našla pred izazovom da predstavi stanovništvu svoje nove ciljeve, ali i da ga za pitanja iz socijalne zaštite usmeri na Samoupravne interesne zajednice, što je bilo samo delimično uspešno. Istaknuti su novi zadaci kao što su zdravstveno prosvetljenje, održavanje kurseva prve pomoći i organizovanje akcija dobrovoljnog davanja krvi. Sve do 1974. godine, Crveni krst je sam radio na akcijama prikupljanja krvi, ali se donošenjem novih odredaba i osnivanjem Koordinacionog odbora za prikupljanje krvi pri SSRN-u u ove akcije uključuju brojni faktori u društvu. Na prikupljanju krvi, Crveni krst je pokazao anga-

žovanost, međutim, rezultati su bili znatno slabiji od predviđenih planova (slika 2). Prikupljanje krvi je organizovala Opštinska organizacija u saradnji sa osnovnim organizacijama pri školama, firmama i mesnim zajednicama, gde je vidna nesrazmernost u davalашtvu. Završni razredi srednjih škola su postigli najbolje rezultate u dobrovoljnom davalашtvu krvi, što dokazuje da je Crveni krst među omladinom imao jak uticaj, ali i da je ona bila zdravstveno najprosvećenija. Glavni problem u nedovoljnom broju davalaca bila je vrlo mala angažovanost u mesnim zajednicama, a rezultati su bili nezadovoljavajući i u radnim organizacijama. Ovo potvrđuje tvrdnju o slaboj aktivnosti unutar osnovnih organizacija, posebno pri mesnim zajednicama, o čemu će posebno biti reči. U opštinskoj organizaciji su bili svesni i problema porodičnog davalашtva, a bilo je veoma teško iskoreniti ovu praksu. U programima je navedeno da je rodbinsko davalашtvo „u suprotnosti od solidarnosti i humanosti socijalističkog društva” (OOCK, K7, Program 1). Postojala je težnja da se dobrovoljni davalac krvi predstavi kao „moralni lik socijalističkog građanina”.

Usmerivši se na jačanje zdravstvene prosvete u opštini, socijalna uloga Crvenog krsta je opstala, ali u drastično smanjenom obimu. Ranija praksa da se ugroženi građani direktno obraćaju organizaciji za pomoć je nestala osnivanjem SIZ-ova (OOCK, KNJ11 i KNJ12).

Slika 2.
Prikaz planiranog i ostvarenog davalashтва krvi u opštini Novi Pazar od 1976. do 1987. godine (izuzev 1981. i 1982. godine)

Figure 2.
Planned (light gray) versus realized (dark gray) blood donation in the Novi Pazar municipality from 1976 to 1987 (except for 1981 and 1982)

S druge strane, Crveni krst je težio da pojača svoju ulogu u zdravstvenom prosvetivanju stanovništva. Održavanje kurseva, prvenstveno na selu, takmičenja prve pomoći (prvo takmičenje u opštini je održano 1976. godine), predavanja u školama, kao i borba za što veću angažovanost tokom akcija, potvrđuju ovu tvrdnju. Crveni krst je u opštini sprovodio brojne akcije: nedelje Crvenog krsta, nedelje borbe protiv tuberkuloze, nedelje solidarnosti sa starima, akcije solidarnosti sa oslobodilačkim pokretima, akcije solidarnosti sa gladnima u Africi, radne vikende na selu i brojne druge. Materijali, uputstva i saveti za sprovođenje ovih akcija, stizali su od Crvenog krsta Srbije, a opštinska organizacija je težila da svoje planove i

kasnije izveštaje potpuno prilagodi njima. Crveni krst se vrlo malo vodio posebnostima i svojstvenim karakteristikama opštine, kao i potrebama lokalnog stanovništva. Akcije su se sprovodile za vreme proleća i jeseni, kada je delatnost Crvenog krsta bila i najveća. Nedelja Crvenog krsta se održavala svake godine pod različitim parolama i uvek početkom maja. Njih je određivao Crveni krst Srbije, često se vodeći godišnjim sloganima Međunarodnog Crvenog krsta i Ujedinjenih nacija (OOCK, K1, Program 1). Akcija Nedelje Crvenog krsta je bila najveća i najmasovnija od svih akcija Crvenog krsta. Bila je praćena dobrovoljnim davalaštvom krvi, sabirnim akcijama, obeležavanjem 8. maja – međunarodnog dana Crvenog krsta, i 11. maja – Dana dobrovoljnog davalaštva krvi. Glavni nosioci ove, a i svih ostalih akcija Crvenog krsta, bile su organizacije omladine (učenici srednjih škola) i podmlatka (učenici osnovnih škola). Odraslu populaciju je bilo veoma teško zainteresovati za akcije. Celokupnu svoju aktivnost, organizacija je usmeravala na ove akcije. Održavanje akcija svojstvenih nekom problemu karakterističnim za opštinu nije bilo.

Uticaj ideologije na rad organizacije

Prilikom donošenja programa sprovođenja akcija, Crveni krst je često postavljao zadatke koje nije mogao u potpunosti da ispuni, a programi su se vremenom ustalili i iz godine u godinu ostajali identični. Akcije je Crveni krst uglavnom sprovodio uz saradnju sa drugim organizacijama, a najviše uz SSRN i Savez socijalističke omladine. Organizacija je posebno isticala potrebu za saradnjom sa svim društveno-političkim strukturama u opštini. Ljudi iz organizacije su bili svesni da bez podrške društveno-političkih organizacija ne mogu ni približno da ostvare svoje zadatke. Iz izveštaja se vidi da se u onim radnim organizacijama i mesnim zajednicama gde se uključi Savez komunista i političko rukovodstvo ostvaruju pozitivni rezultati, dok u onim gde društveno-političke organizacije ostanu pasivne i gde se njihovo rukovodstvo ne odazove rezultati izostaju (OOCK, K7; KNJ1, Zapisnik 1). Uspešnost Crvenog krsta je tako zavisila od saradnje sa socijalističkim organizacijama. Sa SSRN-om je saradnja bila najveća, pošto je i sam Crveni krst bio njegov član. Saradnja se najviše ostvarivala tokom akcija dobrovoljnog davalaštva krvi i akcija solidarnosti sa oslobodilačkim pokretima i gladnima u Africi (OOCK, K5, Pismo 1).

Koliko se jugoslovenska politika nesvrstanosti i saradnje sa državama članicama Pokreta nesvrstanih jako odrazila na sve segmente u društvu može se videti na sledećem primeru. Brošure koje su deljene tokom akcija solidarnosti sa oslobodilačkim pokretima i gladnima u Africi, bile su ispisane Titovom govorima protiv imperijalizma, zaključcima sa raznih konferencija nesvrstanih i kongresa Saveza komunista Jugoslavije, a naglašena je potreba da narod Jugoslavije da jaku podršku ugroženim narodima širom sveta (OOCK, K5, Brošura 1). Aktivnosti su bile praćene sabirnim akcijama, a održano je više njih (OOCK, K5). Uključivanjem mladih u ove akcije, putem predavanja i deljenja brošura, Crveni krst je ispoljio svoju ideološko-vaspitnu poziciju.

Na svojim sednicama, Crveni krst je posebno isticao značaj širenja ideja socijalističkog humanizma u društvu, jačanje samoupravnih odnosa i doprinosa u stvaranju „socijalističkog čoveka”. Crveni krst je aktivno učestvovao u obeležavanju svih socijalističkih jubileja u opštini. Organizacija je, uglavnom angažujući omladinu u opštini, učestvovala u proslavi Dana mladosti, Prvog maja i brojnih drugih jubileja (OOCK, K10, Pismo 1). Bila je uključena u proslavi dva značajna jubileja 1977. godine, kada je akcija Nedelje Crvenog krsta, od 7. do 14. maja, bila u duhu proslave četrdesetogodišnjice dolaska Josipa Broza Tita na čelo KPJ i njegovog 85-og rođendana (OOCK, K4, Program 1). Tada je Crveni krst, kao svoj primarni zadatak u akciji Nedelje Crvenog krsta, postavio učešće u proslavi ovih jubileja. Ovde se ideološki uticaj na rad jedne organizacije, koja je po prirodi humanitarna, posebno odrazio. Društveno-političke promene i državna ideologija, odigrale su tako značajnu ulogu u radu opštinske organizacije.

Od posebne važnosti su bili kongresi Saveza komunista Jugoslavije i Saveza komunista Srbije. Iz izveštaja i programa rada se vidi da je opštinska organizacija vodila računa o odlukama i zaključcima sa kongresa (OOCK, K1, Program 2; K5, Savetovanje 1). Tako se u programima često navodilo da je jedan od zadataka Crvenog krsta da se uključi u izvršenje odluka sa kongresa, a bilo je važno da kandidati za organe budu podobni, što se vidi iz jedne tačke: „Kandidati za organe CK treba da su u praksi svojim opredeljenjem za izgradnju socijalističko-samoupravnog društva, za odlučujući uticaj radničke klase, za bratstvo i jedinstvo, jednakost svih naroda i narodnosti i očuvanje i jačanje tekovina socijalističke revolucije” (OOCK, K1, Podsetnik 1).

Teško je odvojiti delatnost Crvenog krsta od društveno-političkih organizacija u opštini. Kada se neko predlagao za predsednika ili sekretara u organizaciji Crvenog krsta, posebno se vodilo računa o njegovoj socijalističkoj prošlosti, odnosno bilo je važno da li je učestvovao u Narodnooslobodilačkoj borbi i da li je odslužio vojni rok. Tako je jedan od funkcionera Crvenog krsta, koji je obavljao niz značajnih funkcija, a u radu organizacije učestvovao duži niz godina, bio ujedno potpredsednik SSRN-a i značajna ličnost u politici (OOCK, KNJ1, Zapisnik 1). U Statutu Opštinske organizacije iz 1976. godine, navedeno je da je prilikom izbora funkcionera u organizaciji, bilo neophodno savetovanje sa Koordinacionim telom društveno-političkih organizacija opštine Novi Pazar (OOCK, K1, Statut 1). Čak se i prilikom dodeljivanja priznanja za dobrovoljno davalatstvo krvi, postavljalo pitanje kako se kandidat „držao tokom rata” i da li je učestvovao u NOB-u (OOCK, K9).

Crveni krst je imao i posebnu ulogu u narodnoj odbrani putem kurseva prve pomoći i pripreme stanovništva za vanredne situacije (elementarne nepogode ili rat). Postojala je saradnja sa vojskom i policijom, a često su organizovani zajednički skupovi, gde su se sprovodile zajedničke vežbe. Posebno je bio značajna vežba „Jedinstvo '78”, koja je održana u Kraljevu, a učestvovale su sve organizacije Crvenog krsta iz Međuopštinske organizacije Kraljevo (OOCK, K1, Izveštaj 1).

Članstvo i odnos prema omladini

Crveni krst je bio masovna organizacija, koja je okupljala veliki procenat stanovništva opštine. Na kraju 1980. godine, opština Novi Pazar je imala oko 75 000 stanovnika, a članstvo Crvenog krsta je brojalo 16 624, stanovnika, što je činilo 22% stanovnika opštine (OOCK, K8, Program 2). Ove brojke nisu bile u proporciji sa aktivnošću članova, što su pokazali rezultati brojnih akcija. Jedan od izvora finansiranja opštinske organizacije bila je članarina, čije je neredovno plaćanje predstavljalo problem, ne samo u opštinskoj, već i u međuopštinskoj organizaciji Crvenog krsta Kraljevo (OOCK, K3, Analiza 1).

Tabela 1. Procentualni udeo različitih kategorija u članstvu Crvenog krsta u Novom Pazaru (1976–1985)

Godina	Odrasli	Podmladak	Omladina
1976.	20%	67.3%	12.7%
1977.	22.3%	60.5%	17.2%
1978.	19.6%	60.6%	19.8%
1979.	19.7%	61.1%	19.2%
1980.	18.6%	62.6%	18.8%
1981.	17.6%	61.8%	20.6%
1982.	17.6%	61.8%	20.6%
1983.	25%	45.9%	29.1%
1984.	25%	45.9%	29.1%
1985.	23.1%	42.6%	34.3%

U periodu između 1976. i 1985. godine omladina i podmladak su činili između 75% i 82% članstva, što ide u prilog tvrdnji da je Crveni krst bio najmasovniji, najaktivniji i najuspešniji u školi (tabela 1). Preko 80% organa opštinske organizacije, činili su prosvetni i zdravstveni radnici (OOCK, K1, Izveštaj 2). Od svih osnovnih organizacija, osnovne organizacije pri školama su imale najbolju komunikaciju sa opštinskom organizacijom, najviše su se pridržavale njihovih uputstava i postizale su najbolje rezultate u akcijama. Omladina Crvenog krsta je imala blisku saradnju sa Savezom socijalističke omladine, gde je Crveni krst slao svoje delegate. U davalastvu krvi završni razredi srednjih škola su prednjačili, pa se dešavalo i da premaše planiranu kvotu, za razliku od mesnih zajednica i radnih organizacija, gde se dešavalo da akcija prođe bez davalaca. Opštinska organizacija je bila svesna da je bilo jednostavnije aktivirati osnovce i srednjoškolce, odnosno učlaniti ih u organizaciju, ali i održati im predavanje ili ih uključiti u neku od akcija. Omladina i podmladak su sprovodili akcije „Drug-dругu”, učestvovali u akcijama solidarnosti i takmičenjima prve pomoći, uzimali učešće u akciji „Zaštita dece u saobraćaju” (OOCK, K1, Izveštaj 3). U školama su sprovedene akcije borbe protiv pušenja, alkoholizma i narkomanije i tom prilikom su deljene brošure. Omladina je

često učestvovala u akcijama koje je organizovao Savez socijalističke omladine. Na taj način se omladina Crvenog krsta uključivala u proslavu Dana mladosti, a poziv je „sa zadovoljstvom” prihvatila (OOCK, K10, Pismo 1). Pisma i uputstva koje je opštinska organizacija Saveza socijalističke omladine dobijala od republičke organizacije Saveza socijalističke omladine, često su prosleđivana Crvenom krstu. Isticala se želja da obe organizacije zajedno učestvuju u „negovanju NOB-a i revolucionarnog nasleđa”, a naglašavana je važnost političkog jedinstva mladih „u duhu socijalističke ideologije i samoupravljanja” (OOCK, K10, Uputstvo 1).

Unutrašnja organizacija i osnovne organizacije

Donošenje novog ustava, uvođenje delegatskog sistema i donošenje novog Zakona o Crvenom krstu Jugoslavije, izmenilo je unutrašnju organizaciju Crvenog krsta u opštini. Prva sednica skupštine po delegatskom sistemu održana je januara 1976. godine, kada je i donet novi Statut opštinske organizacije (OOCK, K1, Zapisnik 2). Skupštinu su činili delegati iz svih osnovnih organizacija. Glavni organi opštinske organizacije su bili: Skupština, OO i Nadzorni odbor. Nakon Titove inicijative o kolektivnom radu i odgovornosti, 1979. godine uvedeno je Predsedništvo, koje je trebalo da predstavlja kolektivni izvršni organ. Tada je opštinska organizacija dopunila statut, a 1984. godine on je zamenjen novim (OOCK, K2, Statut 1). Crveni krst su činile četiri vrste osnovnih organizacija i to: pri mesnim zajednicama, pri radnim organizacijama, pri osnovnim i pri srednjim školama. Iako je imala puno organa sa velikim brojem članova, samo nekoliko funkcionera opštinske organizacije je bilo plaćeno. Uz sekretara, to su najčešće bili blagajnik ili zapisničar (OOCK, K12; K13). Ideja je bila da Crveni krst bude dobrovoljna organizacija, gde će se ljudi dobrovoljno okupljati u duhu socijalističkog humanizma i ideja solidarnosti.

Kada su novim ustavom iz 1974. godine uvedene mesne zajednice, posebno je istican njihov značaj kao „baze socijalističkog društva” i osnove samoupravljanja (OOCK, K5). Crveni krst je, takođe, u svojim izveštajima i planovima isticao značaj aktivnosti članova u mesnim zajednicama i radnim organizacijama. Međutim, konkretni rezultati nisu postignuti. Mesne zajednice su ostale pasivne u većini akcija. Od njih nije poticala gotovo nikakva inicijativa, a kada je i bilo akcija, sprovedene su na inicijativu opštinske organizacije. Najuspešnije su bile akcije zdravstvenog prosvetavanja i akcija „Radni vikend na selu” (Intervju sa Ljiljanom Kostić, 20.09.2017. godine u N. Pazaru). Zajedničke sednice i savetovanja opštinske organizacije sa osnovnim organizacijama su bili retki događaji (tabela 2), a kada su i održavani, veći broj osnovnih organizacija nije ni slao svoje predstavnike (OOCK, K1, Izveštaj 3). U opštinskoj organizaciji su bili svesni ovog problema, ali nisu uspevali da ga reše. Na taj način se načelo o mesnoj zajednici kao „bazi socijalističkog društva” i važnog

faktora u pokretanju akcija Crvenog krsta, naročito kada je reč o socijalnoj zaštiti, sukobilo sa realnom slikom na terenu.

Tabela 2. Broj zajedničkih sednica opštinskog odbora (Predsedništva opšt. org.) sa predsednicima osnovnih organizacija Crvenog krsta u Novom Pazaru u periodu od 1976. do 1987. godine

Godina:	1976.	1977.	1978.	1979.	1980.	1981.	1982.	1983.	1984.	1985.	1986.	1987.
Broj sednica:	0	1	0	0	2	1	0	3	1	2	1	1

Diskusija

Iz rezultata istraživanja, stiče se utisak da je opštinska organizacija Crvenog krsta u Novom Pazaru, pored svoje humanitarne, često ispoljavala i političku ulogu. Aktivno učestvujući u socijalističkim jubilejima, uključivanjem u zajedničke akcije sa SSRN-om i Savezom socijalističke omladine, organizacija je težila da pridobije punu političku podršku u opštini. Teško je tvrditi da je ovo bila posebnost opštinske organizacije Crvenog krsta, a lako se može doći do zaključka da je to bila opšta praksa u opštini, koja je vladala među svim organizacijama. Saradnja sa političkim strukturama je bila neophodan preduslov za uspešnost u ostvarivanju programa i planova, što se zaključuje na osnovu programa i izveštaja o radu opštinske organizacije. Veza svih organizacija sa Savezom komunista u opštini je bila jaka, a neretko su funkcioneri organizacija, koje u osnovi nisu bile političke, bili ujedno članovi i funkcioneri Saveza komunista. Način da pridobije podršku, Crveni krst je nalazio u povezivanju humanitarnih akcija sa promovisanjem socijalističkih i samoupravnih ideala, kojima se tada u opštini težilo.

Crveni krst je pažljivo pratio svaku promenu u zemlji. Odluke kongresa Saveza komunista, zaključci konferencija Pokreta nesvrstanih, Titovi govori i inicijative, isticani su na sednicama skupštine opštinske organizacije Crvenog krsta. U promovisanju svojih ciljeva, opštinska organizacija je težila da uskladi rad sa ovim odlukama. Ipak, istraživanje je pokazalo da je to u praksi bilo veoma teško, što najbolje pokazuje primer osnovnih organizacija na mesnom nivou. Inicijativa da se mesna zajednica pretvori u osnovnu bazu za pokretanje akcija i da se pojača njena važnost u jačanju ideja solidarnosti i socijalističkog humanizma nije uspela da se ostvari. Bez obzira što je Crveni krst u Novom Pazaru imao veliki broj članova, odrasli članovi nisu pokazali dovoljno inicijative da uzmu učešća u akcijama. Nešto drugačija je bila slika u školama jer je, uz prosvetne radnike, decu bilo lakše aktivirati. Ipak, ostaje podatak o velikom broju podmlatka, a kada se uporede rezultati i brojnost, dolazi se do zaključka da su deca mehanički učlanjivana u organizaciju.

Osim nekoliko akcija (poput „Radni vikend na selu”), organizacija nije pokazala dovoljno inicijative u organizovanju akcija svojstvenih potrebama i posebnostima opštine Novi Pazar. Sve akcije su održavane na osnovu uputstava koja su stizala iz Crvenog krsta Srbije, sa kojim je organizacija

najviše komunicirala. Iako je postojala Međuopštinska organizacija Kraljevo, koja je okupljala sve opštinske organizacije regiona Kraljevo, zajednička savetovanja i akcije su bili retki (osim vežbe „Jedinstvo '78”). Iz ovoga se zaključuje da se konfederalizacija države Ustavom iz 1974. godine i stvaranje mreže različitih organizacija nije odrazila na Crveni krst u Novom Pazaru. Opštinska organizacija je Crveni krst Srbije doživljavala kao glavnu bazu komunikacije i ključni element u usmeravanju programa i planova aktivnosti. Uz nekoliko izuzetaka, saradnja sa drugim opštinskim organizacijama Crvenog krsta u regionu je bila slaba. Tako se Crveni krst u Novom Pazaru našao izolovan, bez adekvatne inicijative, striktno usmeren na komunikaciju i instrukcije iz Crvenog krsta Srbije. Ekonomska kriza nakon smrti Josipa Broza Tita dodatno je produbila ovaj problem. Neredovno isplaćivanje finansijskih sredstava iz fondova SIZ-ova za socijalnu i zdravstvenu zaštitu učinilo je Crveni krst još pasivnijim.

Zaključak

Ovaj rad je imao za cilj da prikaže funkcionisanje opštinske organizacije Crvenog krsta u Novom Pazaru u specifičnim političkim i ekonomskim prilikama. Naime, sedamdesetih godina u Jugoslaviji je došlo do velikih institucionalnih promena, za koje se pretpostavlja da su uticale na rad brojnih organizacija.

Sa jedne strane, došlo se do zaključka da je pre tih promena Crveni krst bio baza socijalne zaštite, a da se nakon toga njegova osnovna uloga sastojala u zdravstvenom prosvetivanju. Zapravo, izvršena je preraspodela nadležnosti između Crvenog krsta i drugih društveno-političkih organizacija, a usled administrativne decentralizacije države. Sa druge strane, bitno se ispoljio ideološki uticaj. Opštinska organizacija Crvenog krsta Novi Pazar je istrajavala na promovisanju ideja socijalističkog humanizma, što se vidi iz programa i izveštaja, ali je u svom praktičnom radu bila podvrgnuta kontroli političkih organizacija.

Na osnovu istraživanja, zaključeno je da je Crveni krst u Novom Pazaru bio organizaciono nestabilan. On se našao između ideje o humanitarnoj organizaciji u službi građana i još jedne organizacije koja služi za promovisanje partijskih vrednosti. Ipak, Crveni krst je sprovodio brojne akcije koje su poboljšale zdravstveni i socijalni položaj stanovnika Novog Pazara, ali je nejasna i složena podela nadležnosti bitno smanjila kvalitet rada. Iako je članstvo bilo masovno, ono nije bilo dovoljno aktivno, što pokazuju postignuti rezultati. Običnom članu neke osnovne organizacije, ideje solidarnosti, bliskosti i humanosti među građanima su ostale strane, pa je organizacija tako dobila izgled samo još jedne u nizu društveno-političkih organizacija socijalističkog karaktera u opštini.

Izvori

Istorijski arhiv „Ras” Novi Pazar:

- AVNOS, Pravilnik 1 – fond Antifašističko veće narodnog oslobođenja Sandžaka , Privremeni pravilnik Društva Crvenog krsta za Sandžak od 15. juna 1944. godine
- SONP, 597, Preporuka 1 – fond Skupština opština Novi Pazar, Preporuka za osnivanje Opštinskog odbora Društva Crvenog krsta od 18. januara 1945. godine, kut. inv. br. 597, p. 268.
- OOCK, K1, Zapisnik 1 – fond Opštinski odbor Crvenog krsta, kutija 1 – Zapisnici sa sednica Skupštine Crvenog krsta Novi Pazar (1970-1983), Zapisnik sa sednica Skupštine Opštinske organizacije od 18. 01. 1976. godine
- OOCK, K5, Savetovanje 1 – fond Opštinski odbor Crvenog krsta, kutija 5 – Akcije solidarne pomoći OO Crvenog krsta Novi Pazar, Zaključci sa savetovanja u Kragujevcu 24-25. 02. 1978.
- OOCK, K4, Pismo 1 – fond Opštinski odbor Crvenog krsta, kutija 4 – Nedelja OO-a Crvenog krsta (1967-1980), Pismo Crvenog krsta Srbije svim opštinskim odborima o Nedelji Crvenog krsta 1978, 04.03.1977.
- OOCK, K4, Uputstvo 1 – fond Opštinski odbor Crvenog krsta, kutija 4 – Nedelja OO-a Crvenog krsta (1967-1980), Uputstvo za proslavu Nedelje Crvenog krsta 1977. godine
- OOCK, K7, Program 1 – fond Opštinski odbor Crvenog krsta, kutija 7 – Materijali u vezi dobrovoljnih davalaca krvi (1968-1981), Program: Dobrovoljnost davanja krvi – izraz humanosti, solidarnosti i patriotizma
- OOCK, KNJ11 i KNJ12 – fond Opštinski odbor Crvenog krsta, Delovodni protokol (1969-1978) i Delovodni protokol (1979-1981)
- OOCK, K1, Program 1 – fond Opštinski odbor Crvenog krsta, kutija 1 – Zapisnici sa sednica Skupštine Crvenog krsta Novi Pazar (1970-1983), Program aktivnosti Crvenog krsta Srbije u Nedelji Crvenog krsta 1982. godine.
- OOCK, K7; KNJ1, Zapisnik 1 – fond Opštinski odbor Crvenog krsta, kutija 7 – Materijali u vezi dobrovoljnih davalaca krvi (1968-1981); knjiga 1– Zapisnici sa sednica Odbora (1976-1980), Zapisnik sa sednice Opštinskog odbora, 26. 11. 1977.
- OOCK, K5, Pismo 1 – fond Opštinski odbor Crvenog krsta, kutija 5 – Akcije solidarne pomoći OO Crvenog krsta Novi Pazar, Pismo Opštinske konferencije SSRN-a i OO Crvenog krsta predsednik OO Saveza sindikata, mart 1979.

- OOCK, K5, Brošura 1 – fond Opštinski odbor Crvenog krsta, kutija 5 – Akcije solidarne pomoći OO Crvenog krsta Novi Pazar, brošura „Oni očekuju vašu pomoć”
- OOCK, K5 – fond Opštinski odbor Crvenog krsta, kutija 5 – Akcije solidarne pomoći OO Crvenog krsta Novi Pazar
- OOCK, K10, Pismo 1 – fond Opštinski odbor Crvenog krsta, kutija 10 – Dokumentacija podmlatka OO-a Crvenog krsta (1967-1976), Pismo Republičkog odbora Crvenog krsta Srbije svim opštinskim odborima o proslavi Dana mladosti, 03. 04. 1974.
- OOCK, K4, Program 1 – fond Opštinski odbor Crvenog krsta, kutija 4 – Nedelja OO-a Crvenog krsta (1967-1980), Program Crvenog krsta Srbije, upućen opštinskim organizacijama, o proslavi Nedelje Crvenog krsta 1977.
- OOCK, K1, Program 2 – fond Opštinski odbor Crvenog krsta, kutija 1 – Zapisnici sa sednica Skupštine Crvenog krsta Novi Pazar (1970-1983), Program aktivnosti Opštinske organizacije Crvenog krsta Novi Pazar za 1983-1987. godinu
- OOCK, K1, Podsetnik 1 – fond Opštinski odbor Crvenog krsta, kutija 1 – Zapisnici sa sednica Skupštine Crvenog krsta Novi Pazar (1970-1983), Podsetnik o sprovođenju izbora u organizaciji Crvenog krsta opštine Novi Pazar – 1983. godine
- OOCK, KNJ1, Zapisnik 1 – fond Opštinski odbor Crvenog krsta, knjiga 1 – Zapisnici sa sednica Odbora (1976-1980), Zapisnik sa sednice Opštinskog Odbora, 17. 11. 1978.
- OOCK, K1, Statut 1 – fond Opštinski odbor Crvenog krsta, kutija 1 – Zapisnici sa sednica Skupštine Crvenog krsta Novi Pazar (1970-1983), Statut Opštinske organizacije Crvenog krsta Novi Pazar, januar 1976.
- OOCK, K9 – fond Opštinski odbor Crvenog krsta, kutija 9 – Priznanja, plakete i zahvalnice (1968-1985)
- OOCK, K1, Izveštaj 1 – fond Opštinski odbor Crvenog krsta, kutija 1 – Zapisnici sa sednica Skupštine Crvenog krsta Novi Pazar (1970-1983), Izveštaj o izvršenju plana rada Skupštine Crvenog krsta Srbije i njenih organa u prvom polugodištu 1979.
- OOCK, K8, Program 2 – fond Opštinski odbor Crvenog krsta, kutija 8 – Programi, planovi i izveštaji o radu (1966-1992), Programska orijentacija Opštinske organizacije Crvenog krsta Novi Pazar za period 1981-1985, april 1981.
- OOCK, K3, Analiza 1 – fond Opštinski odbor Crvenog krsta, kutija 3 – Statistički podaci OO-a Crvenog krsta (1968-1987), Analiza delatnosti opštinskih organizacija Crvenog krsta u regionu Kraljevo za 1979.

- OOCK, K1, Izveštaj 2 – fond Opštinski odbor Crvenog krsta, kutija 1 – Zapisnici sa sednica Skupštine Crvenog krsta Novi Pazar (1970-1983), Izveštaj o radu Crvenog krsta u Novom Pazaru od 1972. do 1975. godine
- OOCK, K1, Izveštaj 3 – fond Opštinski odbor Crvenog krsta, kutija 1 – Zapisnici sa sednica Skupštine Crvenog krsta Novi Pazar (1970-1983), Izveštaj o radu Crvenog krsta u Novom Pazaru od 1979. do 1982. godine
- OOCK, K10, Pismo 2 – fond Opštinski odbor Crvenog krsta, kutija 10 – Dokumentacija podmlatka OO-a Crvenog krsta (1967-1976), Odgovor Crvenog krsta na pismo Opštinske konferencije Saveza omladine od 27.03.1974. o učešću Crvenog krsta u proslavi Dana mladosti
- OOCK, K10, Uputstvo 1 – fond Opštinski odbor Crvenog krsta, kutija 10 – Dokumentacija podmlatka OO-a Crvenog krsta (1967-1976), Orijentacioni program proslave Dana mladosti
- OOCK, K1, Zapisnik 2 – fond Opštinski odbor Crvenog krsta, kutija 1 – Zapisnici sa sednica Skupštine Crvenog krsta Novi Pazar (1970-1983), Zapisnik sa prve sednice Skupštine Opštinske organizacije Crvenog krsta po delegatskom sistemu, 18. 01. 1976.
- OOCK, K2, Statut 1 – fond Opštinski odbor Crvenog krsta, kutija 1 – Normativna akta (1968-1984), Statut Opštinske organizacije Crvenog krsta u Novom Pazaru, april 1984. godine
- OOCK, K12; K13 – fond Opštinski odbor Crvenog krsta, kutije 12 i 13 – Platni spiskovi OO-a Crvenog krsta (1966-1977); Platni spiskovi OO-a Crvenog krsta (1980-1987)
- OOCK, K1, Izveštaj 4 – fond Opštinski odbor Crvenog krsta, kutija 1 – Zapisnici sa sednica Skupštine Crvenog krsta Novi Pazar (1970-1983), Izveštaj o izvršenim aktivnostima Opštinske organizacije Crvenog krsta Novi Pazar u 1977. godini

Propisi:

- ZOJCK. Zakon o jugoslovenskom Crvenom krstu, Službeni list FNRJ, br. 059/46
- OOZDDSR. Odluka o zaključenju društvenih dogovora Socijalističke Republike Srbije sa opštinama u Socijalističkoj Republici Srbiji o udruživanju opština u međuopštinske regionalne zajednice, Službeni glasnik SRS, br. 033/75
- ZOPIOCKJ. Zakon o položaju i ovlašćenjima Crvenog krsta Jugoslavije, Službeni list SFRJ, br. 013/76
- ZOUDCKS. Zakon o uvođenju doprinosa Crvenom krstu Srbije za vreme „Nedelje Crvenog krsta”, Službeni glasnik SRS, br. 017/76

ZOUR. Zakon o udruženom radu, Službeni list SFRJ, br. 053/76

ZOVJO. Zakon o vršenju javnih ovlašćenja i načinu obezbeđivanja sredstava Crvenog krsta Srbije, Službeni glasnik SRS, br. 006/79

Intervjui:

Intervju sa Ljiljanom Kostić, održan 20. 09. 2017. godine u prostorijama Crvenog krsta u Novom Pazaru

Literatura

Petranović B. 1988. *Istorija Jugoslavije III*. Beograd: Nolit

Pavle Antonijević

Red Cross in Novi Pazar from 1976 to 1987: Organizational Activities in Socialism and Influence of Ideology on its Work

The aim of this paper is to examine the activities of the organization and to question the role of the organization in the welfare improvement of the country. Special emphasis was given to the role of the Red Cross in Socialist society, which received numerous reforms during the mid 1970's. This research is based upon unpublished archival material from the Historical Archive "Ras" in Novi Pazar. The results of the research showed that the Red Cross played an important role in strengthening the level of health education in the country, as well as in the organization of activities related to helping socially vulnerable populations. It has been ascertained that the Red Cross had a strong ideological position and that it actively participated in the promotion of socialist ideology in society. It has also been noticed that the majority of the organization's members were youth. It has been concluded that the Red Cross had a strong ideological-educational role in youth society, which was expressed through youth involvement in the festivities of the Communist party, as well as jubilees connected to Josip Broz Tito. The political and economical crisis that hit Yugoslavia during 1980's influenced the work of the organization, so the reports and the plans became monotonous in form, and the number of initiatives in the organization was reduced.

